РЕЗЮМЕ. Бул мақалада әдебияттаныў илими менен әдебий байланыслы мәселелер сөз етиледи. Тийкарынан әдебий байланыслар, Шығыс поезиясы менен қарақалпақ әдебиятының өзара байланысы қандай дәрежеде екенлиги, XX әсир қарақалпақ поезиясы салыстырылып изертлениўи ҳаққында илимий пикирлер билдириледи.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматриваются вопросы, связанные с литературоведением и литературой. В основном высказываются научные мнения о литературных связях, степени взаимосвязи восточной поэзии и каракалпакской литературы, а также о сравнительном изучении каракалпакской поэзии XX века.

SUMMARY. This article discusses issues related to literary studies. Scientific opinions are mainly expressed about literary connections, the degree of interconnection between Eastern poetry and Karakalpak literature, and the comparative study of 20th-century Karakalpak poetry.

QARAQALPAQ DÁSTÚRLERINIŃ SINKRETIK TÁBIYATÍ HÁM KÓRKEMLIK EVOLYUCIYASÍ: FOLKLORDAN PROFESSIONAL KÓRKEM ÓNERGE QARAY

Piyazova Baxıt Burkitovna – *asisstent oqıtıwshı*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanısh sózler: qaraqalpaq folklorı, sinkretizm, jırawshılıq kórkem óneri, kórkemlik evolyuciyası, kásiplik kórkem óner, awızeki dástúr, estetikalıq kod, epikalıq dástúr, mádeniy miyras, milliy ózlik, ádebiy transformaciya.

Ключевые слова: каракалпакский фольклор, синкретизм, искусство жырау, художественная эволюция, профессиональное искусство, устное творчество, эстетический код, эпическое искусство, культурное наследие, национальное самосознание, литературная трансформация.

Key words: karakalpak folklore, syncretism, art of jirov (jirov tradition), artistic evolution, professional art, oral tradition, aesthetic code, epic tradition (dastan art), cultural heritage, national identity, literary transformation.

Oraylıq Aziya xalıqlarınıń mádeniy miyrasınıń ajıralmas hám oǵada ózine tán quramı bólegi bolıp, ol tek ǵana sóz óneriniń úlgisi emes, al xalıqtıń quramalı tariyxıy táǵdiri, jámietlik-siyasiy turmısı hám milliy oy-pikiriniń kórkem kartası bolıp tabıladı. Bul ádebiyat, folklor ásirler dawamında xalıqtıń ózligin ańlaw, azatlıqqa umtılıw hám insanıy pazıyletlerdi ulıǵlaw jolındaǵı ruwxıy qural bolıp xızmet etti. Hár bir milliy ádebiyat sıyaqlı, qaraqalpaq sóz óneri de óziniń genezisine bola, dáslep arxaikalıq mifologiyalıq kózqaraslar hám awızeki dóretiwshilik túrinde payda bolıp, keyin ala basqıshpa-basqısh jazba ádebiyat dárejesine kóterildi. Ádebiy rawajlanıwdıń metodologiyalıq tiykarların izertlep qarasaq folklordıń rawajlanıwın tek ǵana xronologiyalıq tártiptegi sáneler yamasa shıǵarmalar izbe-izligi sıpatında úyreniw búgingi ilimiy talaplar dárejesinde jeterli emes. Zamanagóy ádebiyat, folklor iliminiń talabına bola, ádebiy processti konceptual tiykarlar arqalı izertlew ilimiy jaqtan oǵada áhmietli esaplanadı. Sebebi, folklordan baslanǵan dáslepki epikalıq oylawdan baslap, búgingi kúndegi psixologiyalıq realizm hám modernizm izleniwlerine shekemgi jol - bul milliy sana-sezimniń, tariyxıy yadtıń hám estetikalıq kózqaraslardıń úzliksiz evolyuciyası bolıp esaplanadı. Áyne usı faktorlar folklordıń ishki nızamlıqların belgileydi hám onıń sociallıq rawajlanıw menen baylanısın ashıp beredi. Qaraqalpaq ádebiyatınıń fundamentin quraytuǵın xalıq awızeki dóretpeleri (folklor) tek ǵana ótmish esteligi emes, al keyingi barlıq dáwirler ushın "estetikalıq kod" wazıypasın atqarǵan. Máselen, qaraqalpaq dástanshılıq mektebiniń joqarı úlgileri bolǵan "Alpamıs," "Qırıq qız" hám "Edige" dástanlarındaǵı watansúyiwshilik, qaharmanlıq hám adamgershilik ideyaları XIX ásir klassikalıq poeziyasında da, XX ásir dramaturgiyasında da jańasha kórkem mazmun menen dawam ettirildi. Bul bolsa ádebiy processtegi

dawamlılıq principin dálilleytuǵın tiykarǵı ilimiy dálil bolıp tabıladı.

Tariyxiy estelik hám kórkem pikirlew evolyuciyası. Qaraqalpaq ádebiyatı tariyxında XIX ásir "altın dáwir" sıpatında tán alınadı. Bul dáwirde Kúnxoja, Ájiniyaz hám Berdaq sıyaqlı ullı oyshıllardıń ortaǵa shıǵıwı ádebiyattıń jámietlik-siyasiy wazıypasın túp-tiykarınan ózgertti. Olardıń dóretiwshiliginde xalıqtıń milliy tragediyaları ("Bozataw"), sociallıq teńsizlikke qarsı kóterilisi hám aǵartıwshılıq ideyaları konceptual dárejege kóterildi. Klassikalıq ádebiyat dáwirinde qáliplesken realizm elementleri, keyin ala XX ásir baslarında professional proza hám dramaturgiyanıń tuwılıwı ushın bekkem tiykar jarattı. Bul process xalıqtıń tariyxıy yadın kórkem formada qayta tiklewge xızmet etti. XX ásir qaraqalpaq ádebiyatı ushın janrlar diversifikaciyası dáwiri boldı. Bul dáwirde milliy ádebiyat dúnya ádebiyatınıń tájiriybelerin ózlestirgen halda, óziniń dástúriy kórinisin saqlap qalıwǵa umtıldı. Tulepbergen Qayıpbergenovtıń epikalıq polotnolarında hám Ibrayım Yusupovtıń filosofiyalıq lirikasında qaraqalpaq milliy mentaliteti zamanagóy kórkem formalar arqalı kórindi. Bul dáwirdegi ádebiy ózgerisler sonı kórsetedi, kórkem oylaw tek sırtqı tásirler (máselen, jáhán klassikası) emes, al ishki milliy zárúrlikler - ǵárezsizlik ármanı hám milliy maqtanısh tiykarında da transformaciyaǵa ushıraydı. Usı ilimiy maqalanıń baslı maqseti - qaraqalpaq ádebiyatınıń kóp ásirlik tariyxıy rawajlanıwın tutas bir pútinlikte, yaǵnıy sistemalı-konceptual qatnas tiykarında tallawdan ibarat. Izertlewde folklor, klassikalıq miyras, sovet dáwiri hám ǵárezsizlik jılları ádebiyatı arasındaǵı úzliksizlikti támiyinlewshi "milliy ruwx" koncepciyası oraylıq orınǵa qoyıladı. Sonday-aq, izertlew dawamında tómendegi wazıypalar belgilep alınǵan:

1. Folklor janrlarınıń jazba ádebiyattıń qáliplesiwindegi genetikalıq rolin hám syujetlerdiń kóshiwin anıqlaw;
2. Klassikalıq poeziyadaǵı adamgershilik koncepciyasınıń zamanagóy ádebiyattaǵı kórkemlik talqılawın salıstırıw;
3. Milliy ádebiyatta janrlar sisteması (epos, lirikalıq qosıq, drama, roman) evolyuciyasın dáwirlik hám usılıy jaqtan táriyiplew;
4. Ǵárezsizlik dáwiri ádebiyatındaǵı "milliy ózlik" hám "estetikalıq erkinlik" túsinikleriniń áhmiyetin aship beriw.

Ilimiy metodlar. Izertlew procesinde ádebiyattanıwdıń eń áhmietli metodlarınan paydalanıldı. Sonnan: Tariyxıy-tipologiyalıq metod arqalı hár qıylı dáwirlerdegi ádebiy hádiyselerdiń (mısalı, Jiyen jıraw hám Berdaq dóretiwshiligindegi realizm) uqsas hám ayırmashılıq tárepleri úyrenildi; Salıstırmalı metod járdeminde qaraqalpaq ádebiyatınıń basqa túrkiy hám jáhán xalıqları ádebiyatı menen tipologiyalıq baylanısları tallandı; Analitikalıq-tekstologiyalıq metod shıǵarmalardıń kórkemlik toqıwı, tili hám ideyalıq baǵdarın tikkeley sabaqlıq hám tiykarǵı derekler tiykarında túsiniwge xızmet etti. Bul ilmiy maqala qaraqalpaq ádebiyat, jazba folklorın tek ǵana regionallıq qubılıs emes, al jáhán mádeniy civilizaciyasınıń ajıralmas bólegi sıpatında kórsetiwge umtıladı. Ádebiyattıń folklordan házirgi dáwirge shekemgi jolın konceptual tallaw, onıń keleshektegi rawajlanıw baǵdarların boljaw imkaniyatın da beredi.

Jazba ádebiyattıń (folklor) genezisi hám janrlıq transformaciyası. Qaraqalpaq jazba folklorınıń qáliplesiwi milliy kórkem oy-pikirdiń rawajlanıwında sapa jaǵınan jańa hám áhmietli burılısın quraydı. Bul process tek ǵana tekstti qaǵazǵa túsiriw emes, al ásirler dawamında jetilisip kelgen awızeki dóretiwshilik dástúrleriniń professional avtorlıq oy-pikir menen sintezleniwiniń nátiyjesi bolıp tabıladı. XIV-XVIII ásirler aralıǵında júz bergen bul ótiw dáwirinde folklordıń kollektivlik tábiyatı individual dóretiwshilik jantasıwǵa óz ornın bosata basladı. Bul basqıshta ádebiyatta kórkem sóylew imkaniyatları keskin keńeydi. Eger folklorda syujet hám obrazlar belgili bir qáliplerge (kanonlarǵa) tiykarlanǵan bolsa, jazba ádebiyattıń qáliplesiwi menen avtordıń jeke keshirmeleri, jámietlik baqlawları hám subyektiv estetikalıq kózqarasları shıǵarma orayına shıqtı. Nátiyjede lirikalıq poeziya, filosofiyalıq tolǵaw hám sociallıq dástan sıyaqlı janrlar ráńbáreńlesip, quramalı kompoziciyalıq qurılısqa iye boldı.

Klassikalıq dáwir ádebiyatında gumanistlik principler hám didaktizm. XVIII-XIX ásirlerdi qamtıp alǵan qaraqalpaq klassikalıq ádebiyatında ádep-ikramlılıq-didaktikalıq ruwx baslı baǵdarǵa aylandı. Bul dáwir dóretiwshileri - Kúnxoja, Ájiniyaz hám Berdaq shıǵarmalarında insan kamalatı, sociallıq ádillik, ilim-pán hám aǵartıwshılıq máseleleri tek tema emes, al milliy koncepciya dárejesine kóterildi. Klassik shayırlar ádebiyattı jámiyetti ózgertiwshi qúdiretli tárbiyalıq qural dep bildi. Máselen, Berdaq dóretiwshiliginde "Xalıq ushın," sıyaqlı shıǵarmalar arqalı kámil insan ideyası alǵa qoyıldı. Shayır insannıń qádir-qımbatın onıń ata-tegi menen emes, al xalıqqa etken xızmeti hám ruwxıy baylıǵı menen ólshedi. Bul bolsa sol dáwirdegi feodallıq-patriarxal kózqaraslarga qaraganda aldıńǵı demokratiyalıq qádem edi. Klassikalıq ádebiyat mine usı tárizde milliy sananı oyatıw, xalıqtı bir pútin ideya átirapında birlestiriw hám bekkemlewge xızmet etti.

Klassikalıq ádebiyatta folklor hám jazba dástúr arasındaǵı úzliksizlik (irsiyat) ayqın kórinedi. Qaraqalpaq klassikleri dástanshılıq ruwxındaǵı epikalıq obrazlardı, xalıqlıq simvolikalıq tımsallardı hám poetikalıq qurallardı (metafora, teńew, asırma sóz) jazba shıǵarmalarǵa sheberlik penen kóshirdi. Biraq, bul kóshiriw ápiwayı tákirarlaw emes, al jana tariyxıy sharayatta qayta talqılaw edi. Máselen, Ájiniyazdıń "Bozataw" dástan-qosıǵında folklorǵa tán bolǵan watan talqılawı ele de lirikalıq hám jekelik tús aladı. Dástanlardaǵı ulıwma "jurt" túsinigi klassikalıq poeziyada anıq jámietlik-siyasiy mazmunǵa iye bolıp, xalıqtıń real azap-aqıretleri hám tariyxıy tragediyaları menen baylanısadı. Bul process qaraqalpaq ádebiyatında dástúr hám jańalıq dialektikasın júzege keltirdi:

1. Arxaikalıq dástúrdiń saqlanıwı: Wazın (barmaq), uyqas sisteması hám xalıqlıq tildiń ústinligi.
2. Individual jańalıq: Avtordıń "men"i payda bolıwı, sociallıq kritikanıń kúsheyiwi hám filosofiyalıq ulıwmalastırıwlardıń tereńlesiwi.

Jiyen jırawdan baslanǵan hám Berdaq dóretiwshiliginde óz shoqqısına shıqqan tariyxıy realizm klassikalıq dáwirdiń eń úlken jetiskenligi bolıp tabıladı. Shayırlar óz shıǵarmalarında xalıqtıń shejiresi, kóshiw tariyxı hám sociallıq qatlamlar arasındaǵı gúresti haqıyqıy súwretlewge umtıldı. Bul bolsa jazba ádebiyattıń tek kórkem emes, al áhmietli tariyxıy derek sıpatında da qáliplesiwine sebep boldı. Qaraqalpaq ádebiyatınıń folklordan baslanıp, házirgi dáwirge shekemgi basqıshpa-basqısh rawajlanıwın tallaw sonı kórsetedi, bul ádebiyat tek ǵana estetikalıq qubılıs emes, al xalıqtıń sociallıq hám ruwxıy tariyxın ózinde sáwlelendirgen janlı organizm bolıp tabıladı. Izertlew dawamında alınǵan nátiyjeler tiykarında tómendegi konceptual juwmaqlarǵa keliw múmkin:

Birinshiden, klassikalıq dáwir - milliy kórkem oylawdıń shoqqısı sıpatında. Klassikalıq dáwir qaraqalpaq ádebiyatı tariyxında tek ǵana ótmish basqıshı emes, al xalıqtıń ásirlik awızeki miyrası menen individual dóretiwshilik geniydiń joqarı sintezi bolıp tabıladı. Bul dáwirde Jiyen jıraw, Kúnxoja, Ájiniyaz hám Berdaq sıyaqlı iri tulǵalar folklordıń kollektivlik tájiriybesin jeke dóretiwshilik dúrkinine tabıslı engizdi. Olar dástanlardaǵı ulıwma insanıylıq ideyalardı óz dáwiriniń ótkir sociallıq mashqalaları menen baylanıstırdı. Nátiyjede, qaraqalpaq ádebiyatı óziniń milliy kelbetin, ózine tán súwretlew quralların hám filosofiyalıq kózqarasın tolıq kórsetti. Usı dáwirde dóretilgen "Bozataw" yamasa "Xalıq ushın" sıyaqlı shıǵarmalar millettiń ruwxıy pasportına aylandı.

Ekinshiden, dástúr hám dawamlılıq principi. Klassikalıq ádebiyat keyingi XX ásir hám zamanagóy ádebiyat ushin bekkem estetikalıq tiykar jaratıp berdi. Klassikler tárepinen qáliplestirilgen realizm, gumanizm hám aǵartıwshılıq dástúrleri jańa dáwir ádebiyatında janrlar diversifikaciyası (roman, drama, povest) ushın tiykar boldı.

Máselen, Tulepbergen Qayıpbergenov prozasındaǵı epikalıq kólem yamasa Ibrayım Yusupov poeziyasındaǵı tereń filosofiyalıq tikkeley Berdaq hám Ájiniyaz mektebiniń logikalıq dawamı bolıp tabıladı. Bul bolsa ádebiyattıń tariyxıy dáwirler aralıq úzilmes shınjır ekenligin, hár bir jańa basqısh ózinen aldıńǵı tájiriybege súenip rawajlanatuǵının dálilleydi.

Úshinshiden, ádebiyattıń jámietlik-tárbiyalıq áhmiyeti. Q.Járimbetov hám Q.Orazımbetovlar sabaqlıǵında atap ótilgenindey, qaraqalpaq ádebiyatı barlıq waqıtta da xalıqtıń "húydanı" bolıp kelgen. Ol óziniń didaktikalıq xarakteri menen jámiyette ádillik, bilim hám insanıylıq ideyaların úgit-násiyatladı. Klassikalıq ádebiyattaǵı ádep-ikramlılıq normaları búgingi globallasıw dáwirinde de óz áhmietin joǵaltqan joq. Milliy ózlikti saqlap qalıw hám jas áwladtı watansúyiwshilik ruwxında tárbiyalawda bul ádebiy miyras tawsılmas ruwxıy ǵáziyne bolıp xızmet etedi.

Tórtinshiden, ilimiy-metodikalıq juwmaq. Ádebiyattıń rawajlanıwın konceptual úyreniw sonı kórsetti, qaraqalpaq sóz óneri óziniń janrlıq quramı hám kórkem tili jaǵınan dúnya ádebiy procesiniń teń huqıqlı bólegi bolıp tabıladı.

Maqalada kórip shıǵılǵan folklordan klassikaǵa, klassikadan modernizmge ótiw processleri túrkiy xalıqlar ádebiyatı ushın ulıwma bolǵan nızamlılıqlardı ózinde sáwlelendiredi. Folklor keń mánide óz ishine xalıqtıń ádebiyatın ózinde sáwlelendiriwshi birden bir usullardan esaplanadı.

Juwmaq retinde aytıw múmkin, qaraqalpaq folklorı, ádebiyatı - bul turaqlı hárekettegi hám bayıp barıwshı process. Klassikalıq miyrastı tereń úyreniw hám onı zamanagóy talqılawlar menen bayıtıw tek ǵana folklor ilimi ushın emes, al millettiń mádeniy rawajlanıwın támiyinlew ushın da turmıslıq zárúrlik bolıp tabıladı. Bul maqalada usı bay miyrastı sistemalı tallaw jolındaǵı kishi bir qádem bolıp, keleshekte ádebiyattıń folklor menen birdey psixologiyalıq qatlamların hám janrlar aralıq baylanıslılıǵın jáne de keńirek úyreniwge jol ashadı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Б.М.Жирмунский. Избранные труды. 1974.119 с.
2. Айымбетов. К. Халық даналығы. „Қарақалпақстан“ баспасы, Нөкис. 1968.
3. Айымбетов. К. Қарақалпақ фольклоры. „Қарақалпақстан“ баспасы, Нөкис, 1977.
4. Алламбергенов. К. Қарақалпақ әдебиатында айтыс. Нөкис, 1989.
5. Даўқараев. Н. Шығармаларының толық жыйнағы. 2-том, „Аўызеки халық творчествосы“. „Қарақалпақстан“ баспасы. 1977.
6. Пахратдинов. Ю. Адам, жәмийет, сатира. Нөкис, 1991.

REZYUME. Bul maqalada qaraqalpaq kórkem óneri hám ádebiyatınıń tariyxıy rawajlanıwınıń konceptuallıq tiykarları sinkretizm hám evolyuciyalıq transformaciya prizması arqalı izertlengen. Izertlew procesinde qaraqalpaq kórkem oy-pikiriniń arxaikalıq mifologiyalıq tamırlardan hám awızeki epikalıq dástúrlerden professional kórkem óner janrlarına shekemgi rawajlanıw jolı jarıtılǵan. Ásirese, jırawshılıq mektebiniń "sinkretik tábiyatı" - sóz, muzıka (qobız ásbabı) hám atqarıw birliginiń keyingi dáwirler ushın "estetikalıq kod" wazıypasın atqarǵanına ayrıqsha itibar qaratılǵan. "Alpamıs," "Qırıq qız" sıyaqlı dástanlardaǵı dástúriy motivlerdiń XIX ásirde Berdaq hám Ájiniyaz sıyaqlı oyshıllar tárepinen qayta talqılanıwı zamanagóy professional dramaturgiya, proza hám muzıka kórkem ónerıniń qáliplesiwine tiykar bolǵanı tallanǵan. Tariyxıy-tipologiyalıq hám salıstırmalı metodlar járdeminde globallasıw dáwirinde milliy ózlikti saqlaw folklor úlgilerin zamanagóy professional formalar menen sintezlewge baylanıslılıǵı ilimiy tiykarlap berilgen.

РЕЗЮМЕ. В данной статье исследуются концептуальные основы исторического развития каракалпакского искусства и литературы сквозь призму синкретизма и эволюционной трансформации. В процессе исследования освещается путь развития каракалпакского художественного мышления от архаичных мифологических корней и устных эпических традиций до жанров профессионального искусства. Особое внимание уделяется «синкретической природе» школы жировов — единству слова, музыки (инструмент кобыз) и исполнения, послужившему «эстетическим кодом» для последующих эпох. Анализируется то, как переосмысление традиционных мотивов дастанов «Алпамыш» и «Кырк кыз» мыслителями XIX века, такими как Бердах и Аджинияз, стало основой для формирования современной профессиональной драматургии, прозы и музыкального искусства. С помощью историко-типологического и сравнительного методов научно обосновано, что сохранение

национальной идентичности в эпоху глобализации зависит от синтеза фольклорных образцов с современными профессиональными формами.

SUMMARY. This article examines the conceptual foundations of the historical development of Karakalpak art and literature through the lens of syncretism and evolutionary transformation. The research explores the journey of Karakalpak creative thought from archaic mythological roots and oral epic traditions to the formation of professional artistic genres. Special attention is given to the "syncretic nature" of the Zhyrau (epic storytelling) school, where the unity of word, music (the kobyz instrument), and performance served as an "aesthetic code" for subsequent generations. The study analyzes how traditional motifs in epics like "Alpamys" and "Kyrk Kyz" were reimagined during the 19th-century classical period by thinkers such as Berdakh and Ajiniyaz, eventually laying the groundwork for modern professional drama, prose, and musical arts. By employing historical-typological and comparative methods, the author argues that the preservation of national identity in the era of globalization depends on the synthesis of traditional folklore patterns with contemporary professional artistic forms.

«ҒӘРИП АШЫҚ» ДӘСТАНЫНЫҢ ЖАНРЛЫҚ ӨЗГЕШЕЛИГИ

Аллияр Шыныбеков – *үлкен оқытыўшы*
Өзбекстан мәмлекетлик көркем өнер ҳәм мәденият институты Нөкис филиалы

Таянч сўзлар: достон, генезис, мотив, фольклор, вариант, бахши, жиров.
Ключевые слово: эпос, генезис, мотив, фольклор, вариант.
Key words: epic, genesis, motif, folklore, variant, baksy, jirau.

Халық дөретиўшилигиниң көлемли ҳәм қызықлы жанрларының бири – дәстанлар болып табылады. Дәстанлар тематикалық бағдарлама, сюжетлик ҳәм идеялық мазмунына қарай: *қаҳарманлық* (батырлық) дәстанлар ҳәм *ашықлық* (лиро - эпикалық) болып ажыралады.

«Лиро – эпикалық дәстанлар қарақалпақ халық дөретиўшилигинде батырлықты жырлайтуғын эпикалық дәстанлар менен бирге дөрелип, бирге өмир сүрип киятыр. Оларда қаҳарманлық дәстанлардағыдай батырлық ислер, гүрес тутыў, саўаш көринислери сүўретленбейди, ал бир – бирин ессиз сүйген жаслардың шийеленискен тәғдирлери, айралық азаплары, сағыныш сезимлери бериледи. Соның ушын бундай дәстанларды қарақалпақ фольклорында ашықлық дәстанлар деп жүритеди, ал халықаралық әдебий терминологияда романтикалық поэмалар деп атайды». [1.52] Олардың сюжетлери шийеленискен, қыйырман – шыйырман эпикалық ўақыяларға толы болып келеди. Соның менен бирге ашықлық дәстанларда сүйискен жаслардың, жүрек сезимлери, айралық, сағыныш зардабынан пайда болған руўхый халатлар кеўил дәртлери терең пиризм менен бериледи. Демек, ашықлық дәстанларда ўақыялар эпикалық жол менен баянланады ҳәм қарақалпақлардың жүрек сезимлери, руўхый ҳалатлары терең призим менен бериледи екен, усы берилгенине қарай әдебияттаныў ҳәм фольклор илиминде ашықлық (романтикалық) дәстанларды лиро – эпикалық дәстанлар ямаса лиро – эпикалық поэмалар деп атайды. Ашықлық дәстанларды бақсылар атқаратуғын болған ямаса жеңил намаларға салып қыссаханлар оқыйтуғын болған. Қарақалпақ халқы арасында кең тарқалған ашықлық дәстанларынан «Ғәрип ашық», «Саятхан – Ҳәмра», «Ашық Нәжеп» ти атап өтиўге болады. «Ғәрип ашық» дәстаны қарақалпақ халқының сүйип тыңлайтуғын дәстаны болған. Қарақалпақ бақсыларының нама билиў дәрежеси, ашықлық дәстанларын атқарыў шеберлиги усы «Ғәрип ашық» дәстаны менен өлшенген. Шынында да, «Ғәрип ашық» дәстаны өзиниң идеялық мазмуны, сюжетлик ҳәм композициялық писиклиги, көркемлик дәрежеси